

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXIII (2)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXIII (2)

UDC 39(05)

ISSN 0350-0861

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LXIII
No. 2

Editor in chief:
Dragana Radojičić

Editor of the Topic:
Aleksandar Krel

International editorial board:

Radost Ivanova, Elephterios Alexakis, Jana Pospíšilová, Karl Kaser, Gabriela Kiliánova
Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik, Marina Martynova, Fernando Diego Del
Vecchio, Kjell Magnusson, Tatiana Podolinska, Peter Finke, Ana Dragojlović

Editorial board:

Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Srđan Radović,
Aleksandra Pavićević, Lada Stevanović, Ildiko Erdei, Jelena Jovanović

The reviewers:

Vojislav Stanovčić, Aleksandar Krel, Sanja Zlatanović, Mladena Prelić, Goran Pavel
Šantek, Miroslava Lukić Krstanović, Mirko Blagojević, Bojan Žikić, Ivan Kovačević,
Miloš Milenković, Ivica Todorović, Biljana Vučetić, Mirko Sajlović, Ljiljana
Gavrilović, Miroslava Malešević, Petrija Jovičić, Gordana Blagojević, Dragan
Bulatović, Vesna Marjanović

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Vojislav Stanovčić,
at meeting of the Department of Social Sciences SASA November 17. 2015

BELGRADE 2015

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXIII

свеска 2

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уредник Темата:

Александар Крел

Међународни уређивачки одбор:

Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Јана Поспишилова, Карл Касер, Габриела
Килианова, Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник, Марина
Мартинова, Фернандо Диего Дел Векио, Шел Магнусон, Татиана Подолинска,
Петер Финке, Ана Драгојловић

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Срђан Радовић,
Александра Павићевић, Лада Стевановић, Илдико Ердеи, Јелена Јовановић

Рецензентски тим:

Војислав Становчић, Александар Крел, Сања Златановић, Младена Прелић, Горан
Павел Шантек, Мирослава Лукић Крстановић, Мирко Благојевић, Бојан Жикић,
Иван Ковачевић, Милош Миленковић, Ивица Тодоровић, Биљана Вучетић,
Мирко Сајловић, Љиљана Гавриловић, Мирослава Малешевић, Петрија Јовичић,
Гордана Благојевић, Драган Булатовић, Весна Марјановић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 17. новембра 2015.
године, на основу реферата академика Војислава Становчића

БЕОГРАД 2015.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензент:
академик Војислав Становчић

Лектор:
Ивана Башић

Превод:
Јелена Чворовић
аутори текстова

Дизајн корица:
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Часопис Гласник Етнографског института САНУ индексиран је у: DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Српски цитатни индекс); Ulrich's Periodicals Directory; ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities).

The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is indexed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Srpski citatni indeks); Ulrich's Periodicals Directory; ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities).

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography / главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) – Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 – (Београд : Академска издања). – 24 cm

Полугодишње

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS. SR-ID 15882242

Садржај
Summary

Тема броја – Конфликт и помирење на Балкану
Topic of the Issue - Conflict and Reconciliation in the Balkans

Александар Крел, <i>Конфликти и нужност њиховог разрешавања у савременом свету</i>	249
Aleksandar Krel, <i>The Necessity of Conflict Resolving in the Contemporary World</i>	252
Nonka Bogomilova, <i>Religious Configuration of the 'Other' in the Contemporary Balkan Societies (Cultural Mechanisms and Perspectives)</i>	255
Нонка Богомилова, <i>Религијска припадност 'Других' у савременим друштвима Балкана (културни механизми и перспективе)</i>	263
Goran Pavel Šantek, <i>Religioznost i spremnost na pomirenje. Antropološki pogled</i>	265
Goran Pavel Šantek, <i>Religiosity and Readiness for Reconciliation. An Anthropological View</i>	280
Александар Крел, <i>Немци поново у Гакову: сусрети, сарадња и помирење некадашњег и садашњег локалног становништва</i>	283
Aleksandar Krel, <i>The Germans Revisiting Gakovo: Encounters, Cooperation and Reconciliation of the Former and Present Local Populations</i>	301
Јадранка Ђорђевић Црнобрња, <i>Свакодневно одевање Горанки у Београду – између традицијских и савремених културних пракси</i>	303
Jadranka Đorđević Crnobrnja, <i>Everyday Clothing of the Goranci Females in Belgrade – Between Traditional and Modern Cultural Practices</i>	316
Jelena Spasenić, <i>The Significance of Serbia's Recent War-Ridden Past for Young People's Identity Perceptions</i>	317
Јелена Спасенић, <i>Значај недавне српске ратне прошлости на перцепцију идентитета младих људи</i>	336
Piero Pasini, <i>Nation Building and International Solidarity. Some Considerations about Balkans in Italian Republican Thinking in 19th Century</i>	337
Пиеро Пасини, <i>Изградња нације и међународна солидарност. Разматрања о Балкану у италијанским републиканским размислима у 19. веку</i>	347

VARIA

Иван Ђорђевић, <i>Између поноса и срама. Антрополошка анализа наратива о 'Паради поноса' у савременој Србији</i>	351
Ivan Đorđević, <i>Between Pride and Shame. Media Narratives on 'Belgrade Pride Parade' in Contemporary Serbia</i>	367
Гордана Ђерић, <i>Река понорница: о променљивом статусу феномена менталитета и менталног мапирања</i>	369
Gordana Đerić, <i>Sinking River: on Inconstant Status of Mentality and Mental Mapping Phenomena</i>	382
Andrijana Aničić, <i>The Ambivalence of Colonial Discourse: Waiting for the Barbarians in the Gaze of the Other</i>	383
Андријана Аничич, <i>Амбивалентност колонијалног дискурса: чекајући варваре – у очима другог</i>	394
Петрија Јовичић, Ивана Башић, <i>Маске и метаморфозе женске креативности – 'Лутка' Милене Павловић Барили</i>	395
Petrija Jovičić, Ivana Bašić, <i>Masks and Metamorphosis of Female Creativity – 'Doll' by Milena Pavlović Barili</i>	410
Марта М. Вукотић Лазар, <i>Улога архитекте Николе Добровића на имплементацији савремених урбанистичких и архитектонских теорија и поетика у институционално планирање урбаног развоја Београда</i>	411
Marta M. Vukotić Lazar, <i>Part of the Architect Nikola Dobrović in Implementation of the Modern Urban Planning and Architectural Theories and Poetry in Institutional Planning of the Urban Development of Belgrade</i>	430
Весна Пено, <i>Предање и/или традиција у новијој богослужбеној музици Српске цркве</i>	433
Vesna Peno, <i>Tradition and/or Saint Tradition in the Current Liturgical Chanting of the Serbian Church</i>	450
Весна Трифуновић, <i>Предузетници у транзицијској Србији – контекст пословања и друштвено прихваћени тип приватника</i>	451
Vesna Trifunović, <i>Entrepreneurs in Transitional Serbia – the Context of Management and Socially Accepted Type of Private Enterprise</i>	466
Анна А. Плотникова, <i>Никита Ильич Толстой: к 90-летию со дня рождения</i>	467
Ана А. Плотникова, <i>Никита И. Толстой: уз деведесетогодишњицу рођења</i>	478

Научна критика и полемика
Discussion and Polemics

Милош Луковић, <i>To sem čula na vlastní oči... Tradiční vyprávění na nedašovském Závřší.</i>	481
Љиљана Гавриловић, <i>Упутство за истраживање на (не)обичном месту</i>	485
Марина Симић, <i>Култура интимности: османско музичко наслеђе на Балкану</i>	487
Јована Диковић, <i>Архиви безбедносних служби као етнографски терен</i>	491
Весна Трифуновић, <i>Промене антрополошких парадигми у земљама југоисточне Европе – изазови, правци и предлози развоја једне науке</i>	495

Упутство за истраживање на (не)обичном месту

Tom Boellstorff, Bonnie Nardi, Celia Pearce, T.L. Taylor
ETHNOGRAPHY AND VIRTUAL WORLDS. A Handbook of Method
Princeton, Oxford: Princeton University Press. 2012.

Питања методологије су одувек била кључна антрополошка питања, која изгледају нарочито важна ако се ради о претпостављено новом простору истраживања какви су виртуелни светови. Интересовање за истраживање у тим просторима експоненцијално расте од почетка века, односно од тренутка када простори обликовани у оквиру мрежних игара и различитих симулација "стварног света"¹ почињу да бивају густо насељени, јер огроман број људи² одваја знатан део свог времена и новца³ да се измакне из свакодневне реалности и пронађе други дом у неком од тих алтернативних светова. Пратећи тренд онога што Кастронова назива егзодусом у виртуелне светове (Castronova 2007), истраживачи најразличитијих профила почели су да се баве испитивањем разноврсних аспеката ових светова, пре свега њиховим економијама, али и скуповима социјалних односа који се успостављају унутар њих.

Методолошки приручник за етнографска истраживања у виртуелним световима, који су припремили Том Белсторф, Бони Нарди, Силија Пирс и Т.Л. Тејлор, није није намењен првенствено антрополозима, који су обучени за примену етнографског метода у процесу прикупљања података. Аутори су желели да објасне етнографски метод као "практичан сет алата и приступа за успешан теренски рад у виртуалним световима" (стр. 1) пре свега истраживачима других профила, односно – свима који желе да се упусте у истраживања, а да нису обучени за примену метода који јесте дистинктивна карактеристика антропологије као дисциплине. Позивајући се на дугу историју етнографског метода, аутори инсистирају на чињеници да је он поуздан алат за испитивање локалних и удаљених култура праћењем понашања појединаца и група, свакодневних пракси и значења, као и дефинисања Себе и Других, без обзира на то да ли се ради о пред-технолошким или технолошко условљеним/омогућеним друштвима.

Уосталом, ни сви аутори овог приручника нису антрополози: Т. Л. Тејлор је социолог, а Силија Пирс дизајнер игара, али је њихово искуство у световима које су истраживале аутентично антрополошко, засновано на личном учешћу и континуираном контакту са другим играчима (дакле: на посматрању са учествовањем),

¹ MMOG (*Massively Multiplayer Online Games*) или MMORPG (*Massively Multiplayer Online Role Play Games*) и MMOW (*Massively Multiplayer Online Worlds*), према класификацији из Pierce (2009, 27).

² Подаци о броју играча на свим континентима до 2010. године сумирани су у McGonigal (2011): у том тренутку активно се играло 667 милиона људи. Тај број се 2015. године вишеструко увећао.

³ Како се у неолибералном концепту света све прерачунава у новац, из тог – уобичајеног – дискурса играчи, чак и ако не плаћају приступ игри, троше новац улажући макар (слободно) време.

а резултати њихових истраживања су веома темељне етнографије истраживаних светова.⁴ Сам приручник је резултат како појединачних дугогодишњих истраживања која су аутори самостално спроводили у различитим окружењима,⁵ тако и систематског рада на усклађивању личних искустава из различитих светова током обликовања коначног текста, које је – како сами кажу – у великој мери слично искуству социјалних интеракција у виртуелним световима (стр. 183–185).

Поглавља која се стриктно тичу методологије (4–11) нису превише занимљива за искусне професионалне антропологе, иако су несумњиво веома корисна свим осталим истраживачима игара. Написана су јасно и прегледно, те тако овај приручник може бити користан и студентима антропологије и/или младим антрополозима, који тек почињу да се баве истраживачким радом, без обзира на то да ли се он одвија у неком од виртуелних или у стварном свету, јер је технологија рада заправо иста. Поглавља прате процес прикупљања и обраде података (дизајн истраживања и припреме, посматрање са учествовањем, интервјуи, остали методи прикупљања података, од којих су неки специфични за виртуелне светове,⁶ анализа података и – на крају – писање етнографије), а допуњена су упутствима за прибављање средстава за истраживање и етичким правилима током истраживања. Повремено ова упутства делују прилично ригидно, али не треба никако изгубити из вида да су она намењена првенствено "не-стручњацима", односно истраживачима који немају много (или чак уопште) искуства са етнографским методом, па су детаљни описи и инсистирање на стриктном поштовању правила неопходни за разумевање и успешну примену метода у пракси.

Међутим, уводна поглавља (1–3) и, нарочито, сјајан предговор Џорџа Маркуса, у којима се расправља о сличностима и разликама између "стварног" и најразличитијих виртуелних светова,⁷ о њиховим везама и узајамним утицајима, могу бити основа за промишљање низа дисциплинарних премиса које су често узимане здраво-за-готово,⁸ док завршно поглавље – аутоетнографија процеса рада – отвара

⁴ Boellstorff, Tom. 2008. *Coming of Age in Second Life: An Anthropologist Explores the Virtually Human*. Princeton, Oxford: Princeton University Press; Nardi, Bonnie A. 2010. *My Life as a Night Elf Priest. An Anthropological Account of World of Warcraft*. Ann Arbor: The University of Michigan Press; Pearce, Celia and Armesia. 2009. *Communities of Play: Emergent Cultures in Multiplayer Games and Virtual Worlds*. Cambridge: The MIT Press; Taylor, T. L. 2006. *Play Between Worlds. Exploring Online Game Culture*. Cambridge: MIT Press.

⁵ *Second Life* (истраживао Белсторф) је метасвет, *World of Warcraft* (Нарди) и *EverQuest* (Тејлор) су игре, док је истраживање Силије Пирс обухватало обе ове категорије – она је испитивала избеглице из Уру универзума игре (који је нестао гашењем игре) пресељене у метасвет *There.com*.

⁶ *Screenshots, chatlogs*.

⁷ Почевши од тога да су се, како Маркус истиче, антрополози од самог настанка дисциплине бавили виртуелним световима (световима који не постоје у рационалистички схваћеној материјалној реалности – шаманизмом, ритуалним системима, временом сна аустралијских Аборџина или меланезанским схватањем богатства), односно да су посматрали су и описивали "интимну, свакодневно живљену људску реалност повезану са паралелним и невидљивим световима бића и духова, који одражавају и прате све што се дешава у свакодневном животу" (Marcus, стр. xv).

⁸ Нека од њих су покретна у: Гавриловић 2015.

могућности промишљања нових начина сарадње више аутора током истраживања и писања етнографија.

Свеукупно, ова књига, како каже Маркус у свом предговору, чини *online* светове и њихове становнике/учеснике исто тако доступним за примену етнографског метода на највишим стандардима праксе, као што су групе које постоје у физичком свету (Marcus, стр. xvii). Утолико пре, што у примени метода током истраживања и нема неке кључне разлике.

Литература:

Castronova, Edvard. 2007. *Exodus to the Virtual World: How Online Fun Is Changing Reality*. Palgrave Macmillan.

Гавриловић, Љиљана. 2015. "Антрополог у синтетичком свету". *Култура* 146: 104-118.

McGonigal, Jane. 2011. *Reality Is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World*. London: The Penguin Press.

Pearce, Celia and Artemesia. 2009. *Communities of Play: Emergent Cultures in Multiplayer Games and Virtual Worlds*. Cambridge: The MIT Press.

Љиљана Гавриловић

Култура интимности: османско музичко наслеђе на Балкану

Risto Pekka Pennanen, Panagiotis C. Poluos and Apsasia Theodosiu, eds. *Ottoman Intimancies, Balkan Musical Realities*. Helsinki: Foundation of the Finnish Institute at Athens, 2013.

Последњих година појавио се велики број радова из различитих дисциплина, који се баве питањима конструисања и употребе османског наслеђа на Балкану. Велики број ових радова бавио се различитим промишљањима „балканизама“ и разумевањем Оријента и Окцидента у теоријском кључу који је понудио Едвард Саид (Said 2008) и одговорима на разнолике примене његове теорије оријентализма, које су, између осталих, разрадили Марија Тодорова (Todorova 2006), Милица Бакић Хејден (Bakić-Hayden 1995) и Милица Бакић Хејден Роберт Хејден (Bakić-Hayden and Hayden 1992). Међутим, мали број радова приступио је проблему „османског наслеђа“ из перспективе „културне интимности“, покушавајући да превазиђе дихотомiju између османског наслеђа и савремених балканских идентитета, те отвори поље за приступ овом проблему изван до сада понуђених категорија Еворопе и њене другости. Зборник радова „Османске интимности: балканске музичке реалности“ покушава да учини управо то. Користећи концепт „османске интимности“ и тако плурализујући и историзујући концепт (културне) интимности који је увео Мајкл Херцфелд (Hersfeld 2005), овај зборник отвара низ нових читања односа између Истока, Европе и Балкана (поготово у текстовима Аспазије Теодисију и Карол Силверман). Полазећи од става Мајкла Херцфелда да културна интимност укључује оне елементе „културног идентитета који се смат-